

Hlad roku 1918

Válečné hospodářství už od počátku svazoval přídelový systém. Ovšem v posledním roce války klesly příděly potravin na minimum. Převážně hornaté území severu Čech nemohlo být významným zdrojem zemědělských produktů, a tak tu panovala výrazně větší nouze než ve vnitrozemí. Největší průmyslová centra zcela závisela na vnějším zásobování a to se začalo hroutit. Hladomor tu na začátku roku 1918 zabil stovky lidí. V březnu si rozměr tragédie ověřil v jednom z nejpostiženějších okresů v Děčíně císař Karel I. osobně. Reakcí byla půjčka z Vídně a osobní dar císaře na zaopatření místních dětí. Spásu to ale přinést nemohlo. Naopak stav se zhoršoval, na lísy zbývaly jen nekvalitní potraviny, cenu lepšího zboží šrouboval černý trh a lidé si dávali inzeráty, v nichž nabízeli směnu cenností za trochu mouky. Policie přistihla teplické pekaře, jak chleba nastavují mírně jedovatou kaolinovou směsí. Zoufalství vyvolalo hladové bouře a rabování, největší v Ústí a v Teplicích, v Kladrubech na Teplicku se dav kvůli rozdělování potravin pokusil zlynčovat starostu. Po vyhlášení provincie Deutschböhmen se ještě více projevila závislost pohraničí na dodávkách potravin z vnitrozemí. I to byl jeden z faktorů, který nakonec přispěl k pádu separatistických snah českých Němců.

Masaryk a muži 28. října

Ideu samostatného československého státu veřejně představil Tomáš Garrigue Masaryk na mezinárodním plénu poprvé roku 1915. Tehdy dl el tento politik a univerzitní profesor v exilu ve Švýcarsku, protože pro jeho otevřený boj za práva Čechů mu vynesl v Rakousko-Uhersku zatykač. Spolu s francouzským generálem Slovákem Rastislavem Štefánikem a českým diplomatem Eduardem Benešem založili v Paříži Československou národní radu. Masaryk pak od dubna 1918 působil v Americe, kde zásadní měrou přispěl k rozhodnutí prezidenta Woodrowa Wilsona podpořit československou myšlenku. V Americe ho také zastihla zpráva o vyhlášení Československa. Úspěch praktického provedení odluky od habsburské monarchie zajistila zejména pětice politiků, tzv. Mužů 28. října: Antonín Švehla, Alois Rašín, Jiří Stříbrný, Vavro Šrobár a František Soukup, kteří všichni v první vládě obsadili pozice ministrů. Faktické vyhlášení republiky je ale přičítáno knězi a politikovi Isidoru Zahradníkoví, který se taktéž stal ministrem. První vládu řídil Karel Kramář, hlavní představitel domácího odboje, ten 28. října dojednával detaily existence nového státu se zahraničním odbojem v Ženevě. Masaryk poprvé vstoupil do nové republiky v prosinci 1918 už jako její prezident zvolený v nepřítomnosti.

Lodgman a muži 29. října

Příprava projektu Deutschböhmen probíhala od ledna 1918 v rámci budování republiky Deutscheösterreich, jež měla zastoupit monarchii. Vůdčí roli v něm od počátku hrál český poslanec Říšské rady za Německou národní stranu Rudolf Lodgman z Ústí. Při vyhlášení samostatné provincie 29. října ale do její vlády ustaven nebyl. Předsedou se stal jiný poslanec, Rafael Pachner z Chomutovska, který patřil k radikálním Všeněmcům. Pozice jeho náměstků obsadili poslanec za sociální demokraty Josef Seliger z Teplic a poslanec za agrárníky z Lanškrouna Wilhelm Meixner. Pachner ale záhy místo vyměnil za ministra školství Německého Rakouska a zastoupil ho právě Rudolf Lodgman. Byl méně radikální než jeho předchůdce, ale zastával při prosazování nezávislosti provincie na ČSR neústupný postoj. Po zhroutení provincie působil v ČSR jako poslanec národního shromáždění a kritický postoj vůči nové republice nezměnil. Ovšem politiku Sudetoněmecké strany nezastával a politicky se neangažoval ani po přivtělení Sudet do nacistické říše. Zajímavou roli v Deutschböhmen sehrál sociálně demokratický politik z Liberce Karl Kreibich. Ten patřil k nejbojovnějším obráncům provincie před českým vojskem. V ČSR pak spoluzakládal KSČ, za války byl součástí československé exilové vlády a po válce podpořil odsun většiny německojazyčného obyvatelstva.

Rok 1918 na Chomutovsku

Zastupitelé v Horní Vsi u Chomutova, kteří otevřeli své městečko československému vojsku.

Chomutovsko patřilo k oblastem s minimální českou menšinou, a tak se zde projevy sounáležitosti s novou republikou v říjnu nekonalý. Naopak 31.října byli místní zpraveni o ustanovení samostatné provincie Deutschböhmen. Jedinou větší skupinu Čechů v regionu představoval 74. pěší pluk dislokovaný v Kadani, ten však záhy přešel do českojazyčných oblastí na Lounsko. Pád monarchie a válečná bída vyvolaly 2. listopadu vlnu rabování. Tzv. „černá neděle“ vedla k vyhlášení stanného práva, ale neexistovaly bezpečnostní složky, které by udržely pořádek. Okresní hejtman Huyn tak 5. listopadu požádal o vojenský zásah Prahu. Vláda provincie žádost odvolala, hejtmana sesadila a obvinila z vlastizrady. Neudržitelná sociální a bezpečnostní situace však už 1. prosince přiměla všechny starosty okresu Chomutov přijmout usnesení neklást odpor při očekávaném příchodu československého vojska. To dorazilo 16. prosince do Chomutova a 24. prosince zajistil Kadaň navráťivší se 74. pěší pluk. Jako poslední z největších sídel Chomutovska došlo na Vejprty, a to až 17. ledna 1919. Na místním nádraží uvízl vagon zlata a stříbra z Rakousko-uherské státní banky, avšak ještě před příchodem českých vojáků ho místní odeslali přes Sasko do Vídně. Tam ho nakonec stejně převzala pražská vláda.

Bourání pomníků 1919 - 1923

Nová republika si od začátku roku 1919 postupně osvojovala převážně německojazyčné pohraničí. Jeden z problematických projevů tohoto úsilí představovalo odstraňování pomníků. Hned v lednu 1919 strhli vojáci v Žatci sochu císaře Josefa II. z roku 1882 a vlekli ji za zvuků harmoniky po nádražních schodech, aby ji nakonec hodili do Ohře. Česká strana vnímala osvěcenského panovníka jako symbol mocnářství, německá jako ochránce němectví. Strhávání pomníků vyvolávalo vášně. V Děčíně-Podmoklech se 20 legionářů pokusilo v červnu 1920 strhnout sochu Josefa II. Město se snažilo předejít incidentu tím, že už dříve nechalo sochu částečně přetesat z Josefa II. na Friedricha Schillera. Útoky zabránil až přivolaný český důstojník. Velký spor se strhl kolem sochy Josefa II. před teplickou radnicí. Ta byla dílem slavného sochaře Franze Metznera. Hlasy části místních Čechů po odstranění sochy se rozhodli v říjnu 1920 vyslyšet legionáře, ale zabránily jim v tom české úřady, když podpořily nesouhlas radnice. Legionáři se vzbouřili a sochu stejně snesli. Aférou se zabývala vláda včetně prezidenta Masaryka a měla i mezinárodní dopad. Město Vídeň nabídlo, že se pomníku ujme. Zákon z roku 1923 nakonec nařídil obcím odstranit z veřejných prostranství všechny pomníky symbolizující mocnářství.

100 LET OD VZNIKU SAMOSTATNÉHO ČESKOSLOVENSKÉHO STÁTU

1918
100
2018

Ústecký kraj

26.—28. 10. 2018

VÝSTAVIŠTĚ ZAHRADY ČECH LITOMĚŘICE

Vážený občané Ústeckého kraje, v roce 1918 zažívaly severní Čechy, jako i jiné kraje, doslova „krušné“ časy. Světová válka, nejhorší, jakou do té doby Evropa poznala, si vybrala svou daň ve všech oblastech lidského života. Většina mužů byla odvelena do válečné vřavy, zatímco jejich rodiny po léta s obavami očekávaly, zda se vůbec vrátí domů. Hospodářství se propadlo do hluboké stagnace, byla bída a všeho nedostatek. V předvečer konce světové války začaly národy kdysi velkého Rakouska-Uherska plánovat poválečné uspořádání. V našem kraji hrála důležitou roli etnická a jazyková skladba obyvatelstva, která vedla k tomu, že vývoj probíhal odlišně než ve zbylých částech Čech.

O území dnešního Ústeckého kraje se totiž v roce 1918 hlásily hned dva nástupnické státy: Československo a Německé Rakousko prostřednictvím své provincie Deutschböhmen. Toto všechno a mnoho dalších méně známých skutečností ukazuje výstava „Vznik republiky v Ústeckém kraji“ zaměřená zejména na historii kraje v letech 1918–1919. Věřím, že pro návštěvníky výstavy to nebude jen hodina dějepisu, ale že přinese mnohá poučení a přispěje k posílení národní i regionální identity a hrdosti a také k posílení zájmu o Ústecký kraj.

Váš hejtman

Oldřich Bubeníček

První světová válka 28. července 1914

Slavný manifest císaře Františka Josefa I. oznámil 28. července „Mým národům“, tedy obyvatelům Ústeckého kraje a všech dalších koutů monarchie, že jejich vlast vstupuje do války. Rakousko spolu s Německem a Itálií (jen do roku 1915) stálo proti Rusku, Velké Británii a Francii. Na obě strany se postupně nabalovaly další země, až se v roce 1917 do války vložily i USA. V rakouských zemích panovalo z počátku válečné nadšení, rekruti se hlásili dobrovolně na frontu, vojsko vyprovázely jásající davy. Státní propaganda činila z války banalitu, která bude trvat maximálně několik měsíců. Realita se ukázala jiná, bojiště ovládla statická zákopová válka a civilizace poprvé dosáhla průmyslového formy zabíjení. Nejdéle nadšení vydrželo mezi německojazyčným obyvatelstvem, neboť spojenectvím s Německem umocňovalo pocit sounáležitosti v zápase celého německého národa proti zbytku světa. Ale na srbské, ruské, italské i západní frontě hrdinně umírali v rakouských uniformách i příslušníci jiných národů. 96 procent všech padlých české národnosti v první světové válce zemřelo „za císaře pána“, jen čtyři procenta v uniformách jeho protivníka (legie). Z Českých zemí se z války domu nevrátilo cirká 650 tisíc vojáků české i německé národnosti.

Gavrillo Princip v Terezíně 28. dubna 1918

Mezi třemi spolupachateli sarajevského atentátu, kteří skončili na popravišti, nebyl překvapivě ani jeden z pětice hlavních atentátníků. Ti totiž byli mladší dvaceti let, a rakouská justice je tak mohla odsoudit maximálně na 20 let vězení. Samotný vrah následníka trůnu a jeho ženy Gavrillo Princip dostal toto maximum a od prosince 1914 spolu s dalšími dvěma spolupachateli Čabrinovićem a Grabežem si trest odpykával v pevnosti Terezín. Všechny čekala samovazba s povinností nosit na nohou okovy. Šlo o těžký žalář, který odsouzence pomalu, ale jistě zabíjel. Princip přežíval nejdéle, byl v žalostném zdravotním stavu. Trpěl rakovinou kostí a musel podstoupit amputaci pravé ruky. Zemřel v terezínském nemocnici 28. dubna 1918. Pohřeb proběhl tajně do neoznačeného hrobu. Jeden z přítomných vojáků původem z Roudnice si zakreslil plánek. Po válce tak mohlo být tělo exhumováno a dočasně přeneseno na důstojnější místo. Do rodinné hrobky ho nechal uložit starosta terezínského Sokola a výrobce hudebních nástrojů Pavel Žalud. V červenci 1920 po VII. Vsesokolském sletu se v Terezíně uskutečnilo slavnostní předání ostatků Principa a dalších atentátníků srbské delegací, která je převezla do Srbska.

T. G. Masaryk hovoří v roce 1917 k legionářům v ruském Berezně.

v takové situaci účinně bránit postupnému obsazení československým vojskem. V prosinci 1918 podlehla poslední vzdorující velká města provincie a vláda Deutschböhmen přehla do Vídně. Jejím hlavním požadavkem bylo, aby právo na sebeurčení z programu amerického prezidenta Wilsona platilo nejen pro Čechy, ale i pro Němce z Čech. Ani osobní účast čelního představitele provincie Rudolfa Lodgmana von Auen na mírové konferenci v San German v září 1919 ale nevedla k jeho prosazení. Pak se vláda Deutschböhmen rozpustila a obyvatelé pohraničí se začali, chtěje nechťce, sžívat s novým státem.

Kadaňský masakr

MLADÉ Československo muselo v roce 1919 opakovane bránit svou existenci ozbrojenou silou. Vedlo dvě války, jednu s Maďarskem o Slovensko a Podkarpatskou Rus a druhou s Polskem o Těšínsko. A střílelo se i v severních Čechách. Ač šlo o území už vojensky obsazené, velká část místního německojazyčného obyvatelstva se stále nehodlala smířit s vidinou života ve státě, kde budou dominovat Češi. A mezinárodní situace roku 1919 ještě prostor na změnu skýtala. Až v září mírová konference v Saint Germain definitivně vytýčila poválečné hranice nové Evropy. V atmosféře „naděje“ svolala exilová vláda provincie Deutschböhmen na 4. března generální stávku a demonstrace na protest proti tomu, že československá vláda upěla českým Němcům účast na volbách do národního shromáždění v Německém Rakousku. Do ulic vyšly desítkitisíce lidí a v pěti městech se situace vymkla kontrole. Nejdramatičtější scény se odehrály v Kadani, kde demonstranty napadaná česká vojenská posádka nezodpovědně vypálila výstražnou dávku z kulometu do dlažby a odražené kulky zabily 24 civilistů a dalších 70 zranily. Mezi mrtvými byly ženy i děti. Incident sice postoj vítězných mocností k Československu nepoškodil, ovšem zůstal desítky let otevřenou ránou česko-německých vztahů.

POPIS EXPOZIC

PAVILON A ŽIVOT TEHDEJŠÍ DOBY

Pavilon A představuje svojí expozicí život tehdejší doby a významné osobnosti. **Kancelář T. G. Masaryka** v interaktivním pojetí. Vyfotíte se s jednou z nejvýznamnějších osobností první republiky. Prohlédněte si, jaký denní program pan prezident absolvoval, co musel řešit a jak fungoval. Další významné osobnosti **v podobě živých soch** vás ohromí svojí interpretací. Pestrý život, který osobnosti vedly, vás zaujme a přinutí se zamyslet nad výhodami dnešního světa. **Dva vystavené ukázkové pokoje** naznačují, jak velký rozdíl byl v roce 1918 mezi vysokou a nízkou třídou. Přitvárnění **období Vánoc** na výzdobě, prostřeném štedrovečerním stole, ozdobeném stromčkem a dárčích, nejlépe pochopíte diametrální rozdíl. **Rodiny v bytech vás vtáhnou do děje.** Ve spolupráci se **Severočeskou vědeckou knihovnou v Ústí nad Labem** je v pavilonu A vystavena knihovna s fotokoutkem, která představí literaturu a zajímavé nosiče historické kultury první republiky. Ve spolupráci se společností **Thun 1794 a.s.** je do pokojů použit porcelán z jejich portfolia s historickou hodnotou. Další porcelánové sety pak jsou použity jako statická expozice vč. limitované edice vyrobené u příležitosti 100. výročí. Ve spolupráci se společností **Noël collection, s.r.o.** jsou na vánoční stromek zavěšeny jejich skleněné vánoční ozdoby z limitované edice.

PAVILON B Z NEMOCNICE VEDE NĚKOLIK CEST A JEDNA TAKÉ DO BLÁZINCE

Pavilon B představuje zdravotnictví – nemocniční pokoj, lékařský pokoj, ordinaci, blázinec. Při vstupu do pavilonu rovnou vstoupíte do nemocničního pokoje, kde lékař a sestřičky s pacienty řeší stručné lékařské anamnézy, např. španělskou chřipku. Ukázkou zásahu záchranářů, psychologické vyšetření i smrt – to vše zažijete v pavilonu B. V zadní části v **lékařském pokoji a ordinaci** se mezi lékařem a sestřičkami řeší zvyšující se počet pacientů a nedostatek léků. Z boku nemocničního pokoje je vchod do **zdravotního ústavu, kde „pacienti“ s psychickými problémy** polemizují nad výsledky války. Statická expozice ukáže historické instrumenty a zdravotní pomůcky.

PAVILON D SPORTEM KU ZDRAVÍ

I v té nejtěžší době se lidé snažili odreagovávat sportem, sporty byly týmové i individuální. Nejčastějším sportem té doby byl fotbal, box, veslování nebo tenis. Tělocvična v pavilonu D vám ukáže, jaké sportovní náčiní, pomůcky a dresy se používaly. V ringu si můžete vyzkoušet boxování, na žínkách judo a osahat si staré ski nebo tenisové rakety. Exhibilční zápasy, do kterých se můžete nechat vtáhnout a zažít tak na vlastní kůži, jak tvrdé bylo kdysi sportovat - to vše na vás čeká v pavilonu D.

PAVILON G VĚDĚNÍ JE POKLAD

Jedna ze dvou **statických expozic** celé akce. Panely **Putovní výstavy** informující o zajímavých historických milnicích u nás, roll-upy s výstavou ROK 1918 NA ÚSTECKU od **Univerzity J. E. Purkyně** a stojany **Gastro Muzea Praha** s velkoplošnými bannery dokreslujícím pohled na rok 1918. Prohlédnout si můžete také expozici studentských prací, soutěžní výtvarné výrobky vyráběli studenti právě u příležitosti 100. výročí od založení Československého státu.

PAVILON NS ŠKOLA ZÁKLAD ŽIVOTA

Ministerstvo školství a národní osvěty ponechalo po 28. říjnu 1918 v platnosti dosavadní právní normy. Po roce 1918 bylo na gymnáziu 8 hodin náboženství, 2 hodiny latiny a 2 hodiny druhého cizího jazyka týdně. K tomu byly přidány 3 hodiny vyučovacího jazyka, 4 hodiny zeměpisu, 1 hodina matematiky a 3 hodiny přírodních věd. Pavilon NS vás přenese do školních let díky typické třídě té doby. Typická třída té doby, vybavená učebnicemi a školními pomůckami. Profesor se studenty vás vtáhnou do vyučování základních předmětů. Vyzkoušejí vaše znalosti a oznámují vám je. Během sobotního dne zazpívá **dětský pěvecký sbor UJEP**. Ukázkový dětský pokoj s hračkami osloví ty nejmenší. Fungující „**dětský koutek**“ děti nejen zabaví, ale zároveň jim ukáže, s čím si děti tehdy hrály a z čeho se dalo tvořit, a to si také sami můžou vyzkoušet.

PAVILON H ŠTĚSTÍ PROCHÁZÍ ŽALUDKEM

Prvorepubliková restaurace ve spolupráci s **Asociací kuchařů a cukrářů** nabízí historické menu připravené podle tradiční receptury. K ochutnání bude předkrm, polévka, hlavní chod i dezert. Spláchnout to můžete sklenicí piva nebo nealko nápojem v limitovaných edicích. Prvorepubliková kavárna k lahodné kávě poskytne ve spolupráci se společností **Čokolab** speciálně připravené lanýž „První republiky“. V další části je vytvořen **ve spolupráci s Asociací barmanů pánský klub**, prostor vysoké třídy používaný na mužskou zábavu a zároveň uzavírání nejdůležitějších obchodů. Dámy lehkých mravů pobaví pány svými kulturními výstupy, poradí jim při partičce mariáše nebo při hře králů – šachách. Zahrát si můžete i kulečnick. K degustaci je připraven lahodný mok – whisky, pálenky, rum, víno, šampaňské. **Módní salón s molem a módními přehlídkami** představí trendy první republiky. Co se nosilo, zajímavé módní doplňky, top účesy, styl líčení.

PAVILON T Kultura je srdcem národa Kultura = zábava.

Objeďte, odhalte, zažijte **biograf**, kde se budou promítat filmy o první republice, např. díly seriálu První republika nebo nemá groteska. **Dále divadlo**, kde divadelníci sehraji vystoupení nebo **kabaret**, kde budou zpěváci/zpěvačky a další showmani zpívat písně v dobových stylech, předvádět své umění – dobové tance, dobový zpěv. Tešit se můžete také na fakíra a iluzionistu

U **PAVILONU S** (v případě nepřízně počasí uvnitř pavilonu) jsou vystaveny historické vozy a technika.

Před **PAVILONEM NS** je vystavěno pódium dekorované do historického stylu, na kterém během pátečního, sobotního a nedělního kulturního programu proběhne hlavní slavnostní ceremoniál a další zajímavý program.

PROGRAM

Pátek 26.10.2018 otevírací doba: 8:00 – 15:00

Pátek je primárně zaměřen na žáky základních škol a studenty středních škol, pro které jsou připraveny komentované prohlídky historických expozic. Otevřeno je i pro veřejnost bez možnosti komentovaných prohlídek.

8:00 Zahájení komentovaných prohlídek
13:00 Předávání ocenění – Odbor školství, mládeže a tělovýchovy
– **VÝTVARNÁ SOUTĚŽ**
15:00 Ukončení komentovaných prohlídek
15:30 Uzavření areálu

Sobota 27.10.2018 otevírací doba: 10:00 – 17:00

10:00 Orchester Doubravanka
10:30 pěvecký sbor Matylda a Tylda
11:00 Předávání ocenění – Krajská rada seniorů – **SENIOR ART 2018**
12:00 Orchester Doubravanka
12:30 pěvecký sbor Matylda a Tylda
13:00 **PRVNÍ SLAVNOSTNÍ CEREMONIÁL**
14:00 Orchester Doubravanka
14:30 pěvecký sbor Matylda a Tylda
15:00 Předávání ocenění – Okresní Agrární komora Most
– **NEJCHUTNĚJŠÍ CHLĚB ÚK**
16:00 Losování výherce soutěže – **KVÍZ PRO ŠKOLY**
16:30 Orchester Doubravanka
17:00 Ukončení programu, uzavření areálu pro veřejnost

Neděle 28.10.2018 otevírací doba: 10:00 – 17:00

10:00 Orchester Doubravanka
11:00 Předávání ocenění – **Udělení Záslužných medailí Ústeckého kraje**
12:00 Orchester Doubravanka
13:00 **DRUHÝ SLAVNOSTNÍ CEREMONIÁL**
14:00 Orchester Doubravanka
14:30 Oficiální předání lip – **slavnostní zasazení lípy určené pro ZČ**
15:00 Orchester Doubravanka
17:00 Ukončení programu, uzavření areálu pro veřejnost

Na venkovní ploše v bezprostřední blízkosti hlavního pódia jsou umístěny stánky nabízející dobový sortiment. Probíhají ukázky tradičních řemesel. Před pavilonem A je historický fotokoutek, ze kterého si můžete odnést fotografii na památku zdarma.

Na venkovní ploše je umístěno vojsko s polní kuchyní. Pro děti jsou připraveny dobové kolotoče, historické houpačky, speciální cukrovinky, cirkus s kouzelníky, chůďaři, kejklíři, žongléry či silákem.

Charlie Chaplin před pavilonem T vás vtáhne za kulturou.

Na každém kroku narazíte na někoho z první republiky – kameloty, čističe bot, paničky, dělníky, četníky, skauty, fotografa, flašinetáře,...

Celý chod akce je ve stylu divadla, tak abychom vám přiblížili historickou dobu a ukázali porovnání s dnešním světem.

Změna programu vyhrazena, časový posun možný.

Kalendář akcí 2019

VÝSTAVIŠTĚ ZAHRADA ČECH LITOMĚŘICE

DĚTI A ZVÍŘATA

7.02. – 9.02.2019

TRŽNICE ZAHRADY ČECH

10.04. – 14.04.2019

BYDLENÍ NA ZAHRADĚ ČECH

10.04. – 14.04.2019

AUTOSALON NA ZAHRADĚ ČECH

10.05. – 12.05.2019

MEZINÁRODNÍ VÝSTAVA PSŮ

18.05. – 19.05.2019

DEN ZÁCHRANÁŘŮ ÚSTECKÉHO KRAJE

15.06.2019

DEN PRO DĚTI NA ZAHRADĚ ČECH

31.08.2019

ZAHRADA ČECH

13.09. – 21.09.2019

TECHDAYS

02.10. – 04.10.2019

KRAJSKÁ VÝSTAVA PSŮ

12.10.2019

GASTRO FOOD FEST

19.10. – 20.10.2019

VÁNOČNÍ TRHY SE ZAHRADOU ČECH

13.12. – 22.12.2019

